

รูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากร
โดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรม
แม่ฮ่องสอน

Forms and Mechanisms for Spatial Development Administration in Managing
Land and Resources by Community-based Local Administrative Organization
suiting Mae Hong Son Ecological and Cultural Landscape

ปณิธิ บุญสา

Paniti Buns

สาขาวิชาการจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ
Community Management, Maejo University, Phrae Campus, Phrae, Thailand
Corresponding Author, Email: Paniti@mju.ac.th

Received: 2024-1-13; Revised: 2024-3-29; Accepted: 2024-3-30

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อวิเคราะห์บทเรียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2.เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แนวคิด นิเวศวัฒนธรรม การพัฒนาเชิงพื้นที่ และการกระจายอำนาจ พื้นที่วิจัย คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่สวด เป็นพื้นที่ศึกษา กลุ่มเป้าหมาย คือ คณะทำงานการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน ผู้แทนจากสภาองค์กรชุมชน จำนวน 20 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) รวบรวมข้อมูลผ่านผู้ให้ข้อมูลหลักคือคณะทำงานการจัดการที่ดินตำบล 2) จัดสนทนากลุ่มย่อยสังเคราะห์บทเรียน พร้อมทั้งสัมภาษณ์ผู้แทนสภาองค์กรชุมชน และ 3) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) กลไกคู่ขนานในการยกระดับการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ และการออกข้อบัญญัติรองรับ 2) รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ คือการบริหารที่เป็นการบูรณาการร่วมระหว่างหน่วยงาน ปัจจัยสำคัญคือระบบฐานข้อมูล GIS และนำไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาทุกมิติโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรชุมชนระดับตำบล ในการลดข้อจำกัดทางนโยบาย

ข้อค้นพบสำคัญ คือ การพัฒนาภาคีหุ้นส่วนความร่วมมือในการใช้ประโยชน์ข้อมูล GIS ในการทำแผนพัฒนาภาพรวมการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน และพัฒนาชุมชนต้นแบบเพื่อขยายผลส่วนรูปแบบคือการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในลักษณะของกลไกคู่ขนาน

คำสำคัญ: รูปแบบและกลไก, การพัฒนาเชิงพื้นที่, การจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน

Abstract

The purposes of this study are 1) to analyze the lesson on land and resource management by the community of Local Administrative Organization and 2) to develop a form and mechanism for spatial development administration in managing land and resources by the community of Local Administrative Organization suiting Mae Hong Son ecological and cultural

landscape. The qualitative data were analyzed using the concepts of spatial development, cultural landscape, community-based land and resource management, and decentralization as a research framework. The research area is Mae Suat Subdistrict Administrative Organization. The target group was 20 people from the community-based land and resource management working group as well as representatives from the community organization council. This sample was selected using a purposive selection method. The instrument used were: 1) gathering data through the main informant, 2) organizing small group discussions to synthesize lessons learned along with interviewing the community organization council representatives and 3) analyzing data using content information.

The results showed that 1) the community-based land and resource management working group was a parallel mechanism for enhancing spatial management administration. The Sub-district Administrative Organization had issued regulations to support the decentralization policy. 2) Spatial development administration model was a joint integration between organizations in sub-districts and districts. The important factors were a GIS database system and using this database to design the development plans in all dimensions according to area based. Moreover, establishing community organizations supported the sub-district development plan to reduce policy limitation.

These findings have significant implication for the development of cooperative partners in the use of GIS data in planning overall sub-district development on community-based land and resource management. It's also developing model community to expand the results and apply spatial development administration in the form of parallel mechanisms.

Keywords: Form and Mechanism, Spatial Development Administration, Land and Resource Management by Community

บทนำ

กระบวนการทัศน์ของการพัฒนาในสังคมร่วมสมัย ณ ปัจจุบัน โดยเฉพาะมิติของการพัฒนาท้องถิ่น คือการใช้พื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา การพัฒนาเชิงพื้นที่นับเป็นบทบาทสำคัญที่เข้ามาเติมเต็มช่องว่างของการพัฒนาโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น ฉะนั้นหน่วยของการพัฒนาในระดับพื้นที่ และใกล้ชิดชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด ในการบริหารการพัฒนา คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น บนเงื่อนไขของการกระจายอำนาจ ฉะนั้นการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ หรือ area – based approach คือการบริหารจัดการการพัฒนาโดยมีพื้นที่เป็นฐานพัฒนาและการยกระดับกลไกที่หลากหลายในการบูรณาการ การพัฒนาในรูปแบบของภาคีหุ้นส่วนการพัฒนา (ทรงศักดิ์ ปัญญา, 2566)

การบริหารจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่ จำเป็นต้องให้ความสำคัญบนฐานของ “นิเวศวัฒนธรรม” โดยเฉพาะสังคมไทยที่มีความหลากหลายของกลุ่มคน รวมทั้งนัยของสิทธิและการเข้าถึง ขณะที่บริบทที่รัฐไทยเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ทำลายระบบนิเวศและฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจึงเริ่มให้ความสำคัญกับการปกป้องนิเวศธรรมชาติ จนเกิดก่อรูปเป็นแนวคิด “นิเวศวัฒนธรรม” ขึ้นมา โดยการเอาหลักคุณค่านิเวศและวัฒนธรรมมาผสานกัน จากคุณค่า “นิเวศวิทยา” ที่เริ่มปรากฏในขบวนการสิ่งแวดล้อมจากรากหญ้าในระดับสากลเช่น ขบวนการ Chipko

ในอินเดีย ที่กลุ่มผู้หญิงชนพื้นเมืองได้ออบกอดปกป้องป่าจากนายทุน ขบวนการ Rubber tapper โดย Chico Mendes ชาวสวนยางปกป้องป่าในบราซิล และอื่นๆ มาเชื่อมโยงกับการลุกขึ้นสู้ของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย เช่น การคัดค้านสัมปทานไม้ของชุมชนในภาคเหนือและอีสาน การคัดค้านเขื่อนของชุมชนในทุกภาค ขบวนการทางเลือกต่างๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม ความมั่นคงทางอาหาร เป็นต้น นำมาผสานกับแนวคิด “วัฒนธรรม” จากฐานวัฒนธรรมชุมชนที่มีมาแต่เดิม (กฤษฎา บุญชัย 2566)

จากที่กล่าวที่กล่าวมา จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทาง “นิเวศวัฒนธรรม” รวมทั้งลักษณะทางกายภาพที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ภูเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นที่ตั้งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ร้อยละ 80 ของพื้นที่ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำดัชนีความก้าวหน้าของคน ปี 2562 ดัชนีย่อยด้านรายได้ ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด คือ รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน สัดส่วนประชากรยากจน ร้อยละของครัวเรือนที่มีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค และค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของรายได้ พบว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความก้าวหน้าด้านรายได้อยู่ในลำดับที่ 75 ของประเทศและมีสัดส่วนประชากรยากจนมากที่สุดอยู่ในลำดับที่ 77 ของประเทศและจัดอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีความก้าวหน้าในการพัฒนาคนน้อยที่สุดมีดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index – HAI) อยู่ในลำดับที่ 75 ค่าดัชนี 0.5154 เมื่อจำแนกมิติย่อย 8 ด้านพบว่า ดัชนีด้านการศึกษา ค่าดัชนี 0.1959 ด้านรายได้ ค่าดัชนี 0.3808 และด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ค่าดัชนี 0.5114 จัดอยู่ในลำดับที่ 75 รองลงมาคือด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ค่าดัชนี 0.8598 อยู่ในลำดับที่ 51 ด้านสุขภาพ ค่าดัชนี 0.5607 อยู่ในลำดับที่ 45 ด้านชีวิตการทำงาน ค่าดัชนี 0.7181 อยู่ในลำดับที่ 35 ด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน ค่าดัชนี 0.6556 อยู่ในลำดับที่ 30 ด้านการมีส่วนร่วม ค่าดัชนี 0.5775 อยู่ในลำดับที่ 25 ของประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

บริบทเชิงพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีลักษณะเฉพาะหรือเป็นเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม ในขณะเดียวกันเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการของรัฐ ทั้ง ปัญหาความยากจนเรื้อรัง ข้อจำกัดในการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและพื้นที่สูง เป็นอุปสรรคในการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะการคมนาคมและสาธารณูปโภค รวมทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้พื้นที่เพื่อการพัฒนาด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และที่อยู่อาศัย เป็นไปอย่างจำกัด และที่สำคัญข้อจำกัดด้านที่ดินทำกินยังคงมีความเสี่ยงในการบุกรุกป่าเพื่อขยายพื้นที่เกษตร จำเป็นต้องดูแลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาหมอกควันและไฟป่าที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะทางภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน และการปฏิบัติการในการพัฒนารูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นระบบการบริหารภายใต้การกระจายอำนาจและยกระดับทางนิเวศวัฒนธรรมบนเงื่อนไขการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน เปิดพื้นที่การทำงานร่วมในลักษณะของภาคีหุ้นส่วนความร่วมมือในการพัฒนา ทั้งระบบ โครงสร้าง การจัดการความสัมพันธ์ที่ท้ายสุดแล้วนำไปสู่การจัดการร่วมโดยพื้นที่เป็นฐาน บทความวิจัยนี้จะนำเสนอผลการศึกษาที่สะท้อนรูปแบบกลไกการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน ที่เป็นบทเรียนจากการปฏิบัติการวิจัยร่วมกับองค์กรบริหารส่วนตำบลแม่สวด อำเภอสะเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และการขยายผลในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บทเรียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากร โดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน

การทบทวนวรรณกรรม

นิเวศวัฒนธรรม

นิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) หมายถึงพื้นที่เฉพาะซึ่งมนุษย์สร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นมาเป็นท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ละแห่งย่อมไม่เหมือนกัน นิเวศวัฒนธรรมในแต่ละแห่งนั้นมักเป็นการมองจากคนภายในที่มีต่อสภาพแวดล้อมอย่างละเอียด เห็นความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์หลายชุมชนในพื้นที่เดียวกัน จากนั้นมีการกำหนดหรือสร้างเป็นองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิต สร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน สร้างประเพณี ความเชื่อในพื้นที่เดียวกัน ชีวิตวัฒนธรรม (Way of Life) หรือโครงสร้างที่อยู่ในชีวิตประจำวัน อันเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเดียวกัน ซึ่งประกอบไปด้วยโครงสร้างสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การเป็นเครือญาติ การเป็นกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ดังนั้น การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทาง “ภูมิวัฒนธรรม” จึงต้องศึกษาสภาพแวดล้อมในอดีต และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันจากปัจจัยต่าง ๆ ในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมในมิติจากภายในและภายนอกที่ชัดเจนและลึกซึ้ง ความสัมพันธ์ในระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อมและอำนาจเหนือธรรมชาติ ในโครงสร้างทางสังคมโดยพื้นฐานของมนุษย์ มืองค์ประกอบของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการเกี่ยวพันของผู้คนภายในอยู่ 3 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ อันทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่รวมเป็นกลุ่มภายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน ในภูมิวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้น ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเป็นพลวัตเหล่านี้คือ หัวใจสำคัญในการพิจารณาสังคมของมนุษย์ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภูมิจักรวาลที่อยู่เบื้องหลังของภูมิวัฒนธรรม และสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคม และในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมีสัญลักษณ์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลของผู้คนในท้องถิ่นนี้ จะเชื่อมโยงและเกาะเกี่ยวให้คนในท้องถิ่นที่ต่างชุมชนและต่างเผ่าพันธุ์อยู่ร่วมกันในบ้านเมืองเดียวกันได้อย่างราบรื่น นอกจากจะเป็นระบบสัญลักษณ์ที่เป็นศูนย์กลางจักรวาลของท้องถิ่นแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยการมีอำนาจเหนือผู้คนที่ดินที่น้ำ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ ของท้องถิ่นด้วยอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ ทำให้เกิดจารีตประเพณี พิธีกรรม และรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้คนร่วมท้องถิ่นเดียวกัน ต้องเชื่อต้องฟังและปฏิบัติตามองค์ประกอบในความสัมพันธ์ทั้งสามประการ ทำให้เห็นและเข้าใจได้ว่า “ภูมิวัฒนธรรมและนิเวศวัฒนธรรม” นั้น มีความหมายลึกกลงไปถึงการเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbol) และภาพพจน์ (Image) ของภูมิจักรวาล (Cosmology) ในการรับรู้ของคนในท้องถิ่น (Perception) ด้วย บ้านเมืองในนิเวศวัฒนธรรมอันหลากหลาย และการสืบทอดความรู้ผ่านระบบสัญลักษณ์ ในสภาพนิเวศตามธรรมชาตินั้นประกอบด้วย แม่น้ำ ลำน้ำใหญ่น้อย หนอง บึง ซึ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ความเข้าใจเรื่องพลวัตของธรรมชาติแวดล้อมนั้น ทำให้ไม่มีการตัดขาดความสัมพันธ์ในระบบนิเวศจากภูเขาสูงอันเป็นต้นน้ำลำธารไปจนถึงลำห้วยสาขา แม่น้ำ และแหล่งพักน้ำตามหนองบึงที่ไหลหมุนไปตามฤดูกาล การเชื่อมโยงของระบบนิเวศเหล่านี้ทำให้เกิดความสมดุล และรักษาคุณภาพของระบบนิเวศอันหลากหลายที่มีใช้มีเพียง “น้ำ” หรือ “ปลา” แต่คือสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติรวมทั้งมนุษย์ด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม 2554)

การพัฒนาเชิงพื้นที่

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Approach) เป็นเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของประเทศ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม “คน” เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน /ชุมชน ก่อนที่ขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่

ขึ้น การเปลี่ยนมุมมองการพัฒนามาให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่” ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนการผลักดันการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาหรือส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ สามารถปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ใช้ความรู้ในการหาวิธีจัดการหรือแก้ไขปัญหาของตัวเอง คราวเรือน ชุมชน และ ประเทศได้อย่างยั่งยืน (กิตติ สัจจาวัฒนา, 2560)

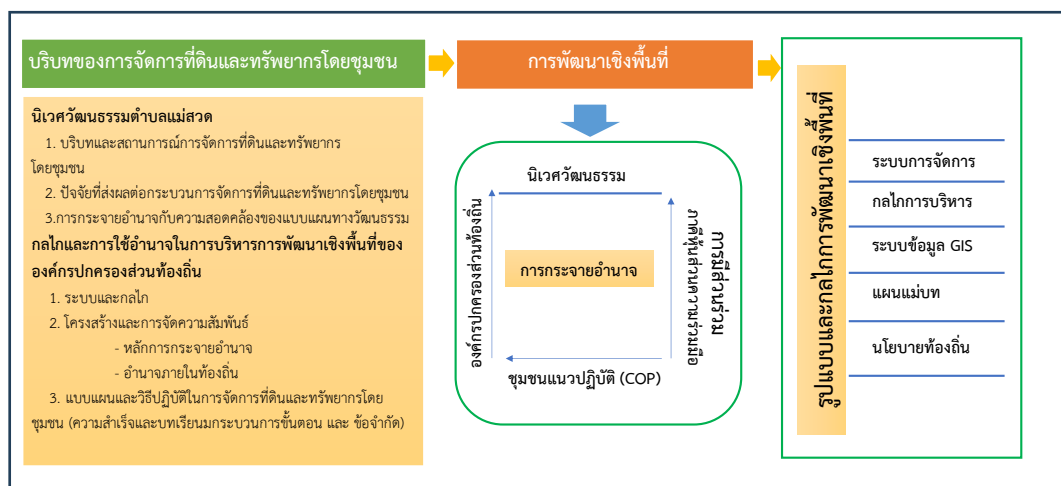
การกระจายอำนาจ

แนวคิดการกระจายอำนาจ ถือว่าเป็นแนวคิดสำคัญในการวิจัยครั้งนี้เนื่องด้วยผู้วิจัยเน้นความสำคัญของการวิจัยไปที่ อำนาจของท้องถิ่นในการสร้างรูปธรรมของการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการต่อรองอำนาจทางสังคม และเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จบางประการในการใช้พื้นที่ของชุมชนในเสริมพลังการจัดการที่ดินและทรัพยากร โดยชุมชน ฉะนั้นในการตีความและให้ความหมายในการทำหน้าที่ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงจำเป็นต้องความเข้าใจในหลักและพัฒนาของการกระจายอำนาจ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในความเป็นมาของกระบวนการกระจายอำนาจในอดีตถึงปัจจุบันในส่วนของบทนำ กล่าวคือ การกระจายอำนาจเป็นคำหรือสิ่งที่คนในสังคมไทยให้ความสนใจและติดตามเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการปกครองส่วนท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจนที่สุดฉบับหนึ่ง และเป็นผลสืบเนื่องมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ทำให้การกระจายอำนาจมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ในหมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น การกระจายอำนาจจึงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจมากขึ้นตามลำดับ และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นหรือในระดับพื้นที่ของไทยกรอบแนวคิดพื้นฐานว่าด้วยการกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบการปกครองของประเทศ มีหลักสำคัญคือ เป็นการโอนอำนาจการปกครองจากส่วนกลางไปให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการกันเอง ภายใต้ระเบียบ กฎหมายที่กำหนด หรือที่เรียกว่า การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบการปกครองตนเองความหมายของการกระจายอำนาจ (ภิรมย์พร ไชยยนต์, 2557)

เป้าหมายสำคัญในการวิจัยคือการสังเคราะห์ให้เห็นถึงรูปแบบและกลไก การบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน คือการทำความเข้าใจและตีความให้เห็นถึงมุมมองและข้อถกเถียงในการพัฒนาระบบและกลไกในการลดข้อจำกัดเชิงนโยบายปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในการออกแบบการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน ที่ในอดีตเน้นการเคลื่อนไหวเชิงโครงสร้างแต่ขาดการจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ ที่ต้องครอบคลุมทุกมิติโดยเฉพาะทางสังคมวิทยาที่มีนัยทางนิเวศวัฒนธรรมที่อาศัยการยกระดับกลไกการจัดการทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และในระดับท้องถิ่นบนฐานของการพัฒนาเชิงพื้นที่และการใช้เงื่อนไขของการกระจายอำนาจในการออกแบบเงื่อนไขการพัฒนาโดยมีรูปธรรมของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในอธิบายเชิงความรู้

โดยสรุปจากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การทำความเข้าใจนิเวศวัฒนธรรมนับว่ามีนัยสำคัญต่อการนำมาวิเคราะห์และตีความในการออกแบบกระบวนการในการพัฒนารูปแบบเนื่องด้วยการพัฒนารูปแบบต้องสอดคล้องกับลักษณะทางนิเวศวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ครอบคลุมในทุกมิติโดยเฉพาะการยกระดับการจัดการเชิงพื้นที่ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาไกลภายใต้การจัดการร่วมที่เป็นผลมาจากการทำความเข้าใจในแนวคิดการกระจายอำนาจที่มุ่งให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

- คณะทำงานการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนตำบลแม่สวด 15 คน
- ผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลแม่สวด 5 คน
- เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และ เจ้าหน้าที่จากสำนักปลัดองค์กรบริหารส่วนตำบลแม่สวด
- ผู้แทนชุมชนนำร่องการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน (บ้านแม่หาด)

เครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ การศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ โดยการทำแบบสัมภาษณ์ (Interview method) เน้นการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยใช้แนวทางการเลือกบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีบทบาท (Key Information) ตามรูปแบบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย (Purposive Sampling) ที่มีความสัมพันธ์กันในระดับท้องถิ่นและชุมชน พร้อมทั้งจัดเวทีถอดบทเรียนผ่านกระบวนการ AAR (After Action Review) และการจัดทำสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion – FGD)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Data Collection) และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการทบทวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก การถอดบทเรียนการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนของ องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่สวด และ เอกสารการรายงานการประชุมของสภาองค์กรชุมชน รวมทั้งเอกสารบทเรียนความรู้ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เอกสารที่เกี่ยวข้องโดยการค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) การรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนามลงพื้นที่เก็บข้อมูลผ่านการใช้วิธีการวิจัยในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การลงสำรวจพื้นที่ (Field Observation) การสัมภาษณ์ (Interview Method) โดยวิธีการการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แนวทางในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังที่กล่าวไปเบื้องต้นนั้น ดังนั้นภายใต้การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Analyzing Qualitative Data) โดยกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการที่ไม่ได้แยกส่วนออกมาจากกระบวนการเก็บข้อมูล เพื่อทำการวิเคราะห์ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) ทำการวิเคราะห์จากคำถาม ที่ใช้ในการสัมภาษณ์โดยจัดกลุ่มประเด็นสำคัญของคำถามในแต่ละตอนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ 2) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีกลุ่มย่อย และสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนด โดยเฉพาะจากคณะทำงานฯ 3) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมดตามขอบเขตของเนื้อหา 4) นำข้อมูลที่ตรวจสอบและจัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ทั้งหมดแล้วทำการวิเคราะห์ตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

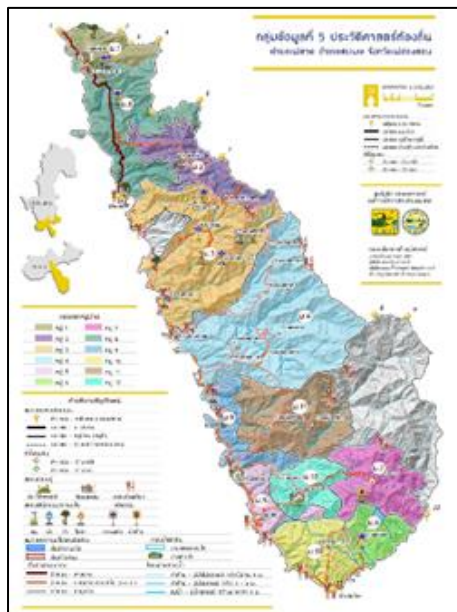
ผลการวิจัย มีด้วยการ 2 ส่วน คือ 1) บทเรียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีพื้นที่ตำบลนาร่องคือ ตำบลแม่สวด พบว่า พื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาเรื่องสิทธิที่ทำกินในพื้นที่ป่า ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตป่าต้นน้ำชั้น 1 A และเขตพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแม่เงา (อุทยานเตรียมจัดตั้ง) ได้นำหลักของการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน มาออกแบบเพื่อวางแผนการแก้ปัญหา และยกระดับกลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลแม่สวดในการเป็นกลไกกลางเชื่อมประสาน ในการจัดการข้อมูลและพัฒนาเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น ในการจัดตั้งกลไกกลางในรูปแบบของกลไกเชิงสถาบัน ทำหน้าที่เป็นกลไกคู่ขนานในการพัฒนารูปแบบการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนโดยจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นรองรับในการลดข้อจำกัดหรือช่องว่างของกฎหมาย คือ

1. เน้นการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ให้ความสำคัญต่อการบูรณาการพัฒนาของภาคีหุ้นส่วนความร่วมมือ โดยเริ่มจากการจัดการข้อมูล GIS ที่ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างความเข้าใจ และการเรียนรู้สิทธิของชุมชน รวมไปถึงการพัฒนารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผลจากการดำเนินการจัดการข้อมูล GIS มีรายละเอียดดังนี้ พื้นที่ตำบลแม่สวด มีพื้นที่ ประมาณ 350 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 219,318 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ 101,364 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน 37,561 ไร่ พื้นที่ป่าธรรมชาติ 80,393 ไร่ และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,017 คน 12 หมู่บ้าน 24 หย่อมบ้านจำแนกเป็น เพศชาย 4,171 คน เพศหญิง 3,981 คน จำนวนเด็ก (อายุ 0-14 ปี) เด็กชาย 1,018 คน เด็กหญิง 913 คน จำนวนผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปี ขึ้นไป) เพศชาย 383 คน เพศหญิง 382 คน จำนวนผู้พิการ เพศชาย 120 คน เพศหญิง 100 คน จำนวนผู้ป่วยติดเตียง 42 คน จำนวนครัวเรือน 3,579 ครัวเรือน

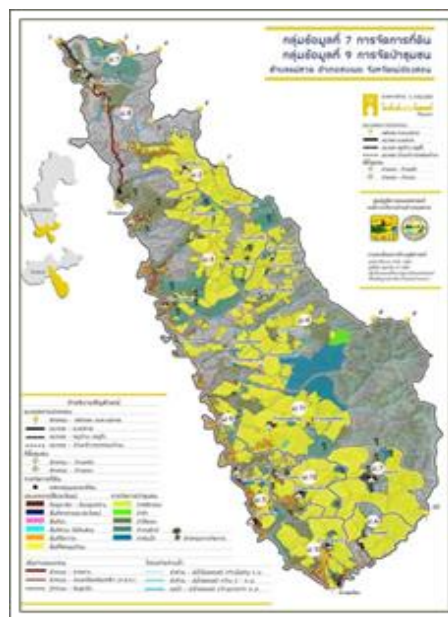
2. สภาพปัญหาในบริบทตำบลแม่สวด คือ ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน พื้นที่สาธารณะ ไม่มีอาณาเขตที่ชัดเจน ไม่เอกสารสิทธิการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ข้อมูลพื้นฐานกระจาย ไม่เป็นปัจจุบัน ทำให้ยากแก่การพัฒนาด้านต่าง ๆ โครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจ ไม่สามารถพัฒนาได้ เนื่องจากอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ ระบบการส่งต่อผู้ป่วยฉุกเฉิน ไม่สามารถรักษาได้ทันทีเนื่องจากระยะห่างไกล ทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตระหว่างทาง การขึ้นทะเบียนเกษตรกร การได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐตามหลักเกณฑ์ เช่น การชดเชยภัยพิบัติ การพัฒนาพื้นที่เกษตรต้องมีเอกสารสิทธิ

3. จัดทำโครงการศูนย์ข้อมูลข่าวสารและระบบสารสนเทศ GIS ตำบลแม่สวดเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนประกอบด้วย แผนที่รายแปลงหมู่บ้าน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและจัดการที่ดิน การจัดทำแผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สิน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล คือ ประชุมวางแผนการ,

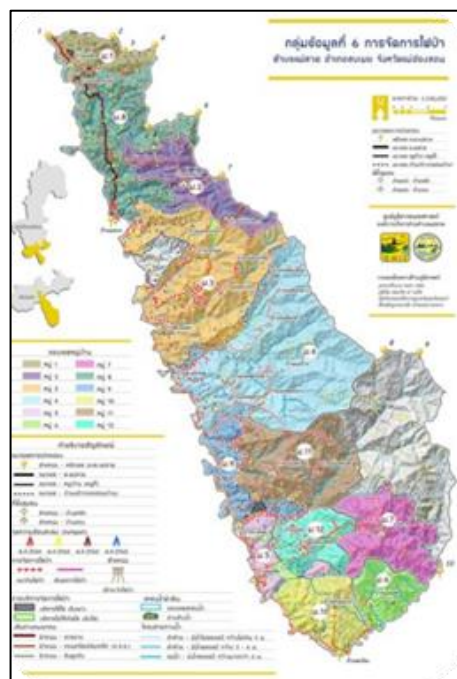
สำรวจจัดเก็บข้อมูลรูปแบบแปลงที่ดิน, สอบทานข้อมูลการดำเนินงาน และ นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์โดยจำแนกข้อมูลในรูปแบบแผนที่และการใช้ประโยชน์ที่ดินดังนี้ ดังแผนภาพ

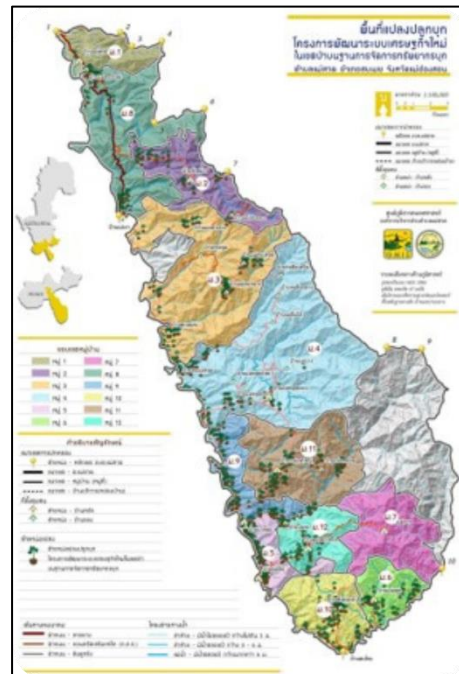
ภาพที่ 2 แผนที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ภาพที่ 3 แผนที่การจัดการที่ดิน

ภาพที่ 4 แผนที่การจัดการไฟฟ้า

ภาพที่ 5 แผนที่การใช้ประโยชน์

2) พัฒนารูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมิโนเศวตวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน พบว่ากระบวนการดำเนินงาน ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวดและนำไปสู่การพัฒนาไกล เชิงสถาบันในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนโดยใช้พื้นที่เป็นฐานก่อให้เกิดรูปแบบและกลไก ประกอบด้วย

1. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อความเข้าใจในระดับผู้บริหารท้องถิ่น ผ่านการนำเสนอประสบการณ์จากตำบลที่ประสบความสำเร็จมานำเสนอเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ในกลุ่มผู้บริหารในการเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในการกำหนดข้อบัญญัติท้องถิ่น

2. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานโดยเฉพาะหน่วยงานในระดับอำเภอเพื่อเป็นตัวกลางในการเสริมพลังอำนาจในการตัดสินใจ เป็นเพิ่มน้ำหนักต่อกระบวนการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน และนำไปสู่การยกระดับเป็นแผนชุมชน และออกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น

3. ให้สภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติก่อนนำไปสู่การสร้างความสำเร็จ ซึ่งเป็นผลดีต่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนและสภาท้องถิ่น เกิดรูปแบบการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนบนการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายในตำบลและหน่วยงานสนับสนุนโดยสรุป รูปแบบการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนในบริบทของภาพรวม มีรูปแบบดังนี้

3.1. การเปิดพื้นที่ทางสังคมร่วมกับหน่วยงานในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ

3.2. การออกข้อบัญญัติท้องถิ่นทั้งในส่วนของกระบวนการและการเปิดเวทีการเรียนรู้ผ่านการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบและขยายผล และนำผลที่ได้จากบ้านต้นแบบพัฒนาเป็นข้อบัญญัติในระดับตำบล

3.3. ใช้ข้อบัญญัติเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านแต่ละชุมชน พร้อมทั้งจัดตั้งกลไกเชิงสถาบันหรือกลไกชุมชน

3.4. กำหนดคณทำงานในระดับหมู่บ้านในการพัฒนาระบบข้อมูล GIS

โดยผลที่เกิดขึ้น นำไปสู่การจัดตั้งข้อบัญญัติท้องถิ่นตำบลแม่สวด ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ เรื่องการบริหารจัดการศูนย์ประสานงานการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2565 มีการจัดตั้งกลไกประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน มีบทบาทหน้าที่ในการกำกับทิศทางการทำงานของศูนย์ประสานงาน เลขานุการคณะกรรมการ คือ เลขานุการคณะกรรมการศูนย์ประสานงานเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน ในการจัดการข้อมูลติดตามกำกับการทำงานและประสานความร่วมมือ และบริหารจัดการเปิดพื้นที่“การจัดการร่วม” ในการบูรณาการทำงานของหน่วยงานร่วมพัฒนาทั้งด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาคารสถานที่ โดยให้กำหนดระเบียบการจัดการร่วมกัน โดยใช้ฐานข้อมูล และ กำหนดเป้าหมายการขับเคลื่อนร่วมกันทั้งฝ่ายท้องที่ ท้องถิ่น ฝ่ายราชการ ฝ่ายวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ และชุมชนในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ตำบลแม่สวดที่ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำเงา เพื่อการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรสหประชาชาติ โดยการบริหารจัดการศูนย์ ฯ ควรมุ่งเน้น ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเพื่อความสมดุลและความยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมบนฐานความมั่นคงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

อภิปรายผล

รูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน พบว่าปรากฏการณ์ที่สำคัญภายใต้แบบแผนชีวิตในบริบทความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ที่ได้บังชี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อออกแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ในนิเวศวัฒนธรรมชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์รวมทั้งชุมชนเกษตรพื้นที่สูง

1. บทเรียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากกรณีตำบลแม่สวด อำเภอสะเมิง ได้นำมาสู่การออกแบบการแก้ไขปัญหา โดยใช้พื้นที่เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบ ซึ่งรูปแบบที่ได้คือการยกระดับและพัฒนา

ความร่วมมือบนฐานของการพัฒนาโลกที่ต้องเข้าใจบริบทของพื้นที่ในมิติทางสังคมวิทยา ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพที่อาศัยที่เป็นทุนภายในชุมชนโดยเฉพาะทุนทางสังคมและทุนทางธรรมชาติ ในการยกระดับทุนทางเศรษฐกิจที่เน้นมิติของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน ที่เป็นผลมาจากการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนและกลไกผู้นำภายในชุมชน หน่วยงานสนับสนุน และภาคีความร่วมมือในการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยมีหน่วยจัดการพัฒนาคือองค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่นับว่าเป็นกลไกหลักของการพัฒนา ทั้งนี้ปัจจัยเกื้อหนุนคือนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและความเข้าใจต่อกลไกทุกระดับภายใต้โครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่น และขั้นตอนของการกระจายอำนาจ

จากข้างต้นบริบททั้งกายภาพและนิเวศวัฒนธรรม กรณีพื้นที่ตำบลแม่สวด ได้ทำให้เกิดรูปแบบหรือ”โมเดลการพัฒนาเชิงพื้นที่” โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาในการใช้ระบบข้อมูลจากการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนในการเสริมความมั่นคงของทุนทางธรรมชาตินั้นคือการดำรงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะลุ่มน้ำเงาะที่เป็นแม่น้ำสายหลักของชุมชนที่อยู่ในเขตตำบลแม่สวด ฉะนั้นการทำความเข้าใจสถานการณ์ของพื้นที่ จึงเป็นนัยสำคัญการกำหนดเป้าหมายทางยุทธศาสตร์เชิงรูปธรรมในการจัดทำยุทธศาสตร์ภาพรวม

2. รูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน ผลของการดำเนินงานได้บ่งชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในภาวะร่วมสมัยของนิเวศวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรมในการปฏิบัติการการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนและลดข้อจำกัดเชิงนโยบายและกฎหมายมีการดำเนินการภายใต้รูปแบบดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบเชิงพื้นที่ต่อการให้ความหมายของการจัดการเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะกลไกของการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ที่มีกลไกเชิงสถาบันที่จัดตั้งภายใต้กฎหมายท้องถิ่น

3. รูปแบบการแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรมในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน ประกอบด้วย

3.1 การเสริมสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ

3.2 การพัฒนาระบบสวัสดิการ

3.3 การจัดการสุขภาพชุมชน

3.4 การจัดการศึกษาที่เป็นธรรม

แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโลกการพัฒนาเชิงพื้นที่ในบริบททางนิเวศวัฒนธรรม ย่อมมีความหลากหลายโดยเฉพาะรูปแบบไม่สามารถที่จะกำหนดในรูปแบบเดียวได้ ภายใต้กลไกที่มีอยู่ในระดับพื้นที่ทั้งนี้ต้องสอดคล้องในนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ ภายใต้นิยามความหมายในบริบทของพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องมี

1. การจัดความสัมพันธ์ ของกลไก โครงสร้างความเป็นชุมชนในการจัดการทางสังคม ของความเป็นครอบครัว ชุมชน ในภาวะร่วมสมัย บนฐานคิดการกระจายอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การจัดการข้อมูลที่เป็นระบบในฐานะของ ความรู้ ภูมิปัญญา แบบแผนทางวัฒนธรรม ตลอดจนอุดมการณ์ การให้คุณค่าความหมาย ของความเป็นครอบครัว ชุมชน ในภาวะร่วมสมัย ภายใต้ความร่วมมือของกลไกการพัฒนาในทุกภาคส่วน โดยมีข้อมูลพื้นที่เป็นฐาน

3. การออกแบบการจัดการผลิตในระบบเกษตรพื้นที่สูงภายใต้ภูมิปัญญาไร่มุขเวียนในนิเวศของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในภาวะร่วมสมัย และการเข้าถึงสิทธิการจัดการโดยชอบธรรมภายใต้กลไกของท้องถิ่น

4. จัดความสัมพันธ์การความเชื่อมโยงของระบบเกษตรพื้นที่สูงในการจัดการผลิตที่ผูกพันและผสมผสานอยู่กับระบบอื่น ๆ ทั้งการจัดการลุ่มน้ำ การจัดการป่า การผลิตทางการเกษตรแบบอื่น ๆ การเลี้ยงสัตว์ การเก็บหาของป่า การรับจ้าง ในความหลายของภูมินิเวศวัฒนธรรม และ

5. ระบบการจัดการผลิตที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในฐานะที่เป็นทางเลือก สำหรับการเสริมสร้างความมั่นคง การช่วยเหลือระหว่างกัน และ การจัดการสุขภาพ ที่ส่งผลต่อการจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในบริบทเฉพาะของภูมินิเวศลุ่มน้ำ โดยมีภาคีหุ้นส่วนความร่วมมือเข้ามามีเป็นหุ้นส่วนของการพัฒนามากกว่าการมีส่วนร่วม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากที่กล่าวมาพบว่าองค์ความรู้สำคัญในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมภายใต้การพัฒนารูปแบบและกลไกของตำบลแม่สวด คือการใช้พื้นที่เป็นฐานในการกำหนดรูปแบบการพัฒนา และก่อให้เกิดการจัดการร่วมในลักษณะภาคีหุ้นส่วนการพัฒนาที่ต้องเกื้อกูลระหว่างกัน เน้นการพัฒนากลไกการจัดการครัวเรือนให้มีความสามารถในการจัดการตัวเองบนฐานทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งความรู้เดิม โดยเฉพาะการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การเสริมความสามารถในการวิเคราะห์สภาพของการเปลี่ยนแปลงทางของสภาพทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ที่เป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ และข้อจำกัดเชิงนโยบาย

ทั้งนี้ยังสำคัญคือการเพิ่มทักษะการจัดการฐานชีวิตครัวเรือน และสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจใหม่ ในลักษณะของการพึ่งพาระหว่างครัวเรือน และยกระดับเป็นสถาบันทางสังคมในรูปแบบของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนในการจัดความสัมพันธ์การตลาดและระบบการจัดการร่วมในรูปแบบของภาคีหุ้นส่วนการพัฒนาภายในชุมชน บนฐานนิเวศวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน

รูปแบบและกลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน จากกรณีของพื้นที่ตำบลแม่สวด ได้มีการออกแบบและการพัฒนากลไกเชิงพื้นที่โดยอาศัยการจัดการข้อมูลนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำเป็นฐานในการบริหารจัดการพัฒนาโดยมุ่งผลความสำเร็จ ด้วย 4 เรื่อง คือ

1.การเสริมสร้างความมั่นคงในการจัดการประกอบอาชีพจากการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน หมายถึง กระบวนการจัดการผลิต ตั้งแต่การปลูกที่มีคุณภาพ การแปรรูปผลผลิตทั้งการบริโภคครัวเรือน การจำหน่ายเพื่อให้ครัวเรือนมีรายได้ที่สมดุลกับรายจ่าย การเชื่อมโยงผลผลิตระหว่างครัวเรือนสู่ชุมชนและความเป็นสถาบันทางคม และยกระดับเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนในการจัดการร่วมทุกมิติ โดยเฉพาะการเข้าถึงสิทธิในการจัดการและใช้ประโยชน์ร่วม ทั้งฐานการผลิตในที่ดินที่เป็นธรรม สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนฐานทางวัฒนธรรม ที่เป็นธรรม

2.การพัฒนาระบบสวัสดิการ หมายถึง การร่วมตัวของคนในชุมชนมาร่วมกันจัดสวัสดิการช่วยเหลือระหว่างกันโดยที่ยึดโยงความสัมพันธ์บนฐานเครือญาติ และจัดตั้งเป็นกองทุนช่วยเหลือบนฐานกิจกรรมของชุมชนทั้งในมิติความสัมพันธ์ทางจารีต และประเพณี การใช้ภูมิปัญญาและทุนทางสังคมเป็นต้นทุนการช่วยเหลือระหว่างกัน และยกระดับให้มีการเข้าถึงสิทธิประโยชน์และการบริการของภาครัฐ โดยการหนุนเสริมจากหน่วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ต้องมีการเสริมศักยภาพของกลไกภายในชุมชนให้สามารถเชื่อมโยงและบริหารจัดการผ่านพื้นที่ร่วม

3.การจัดการสุขภาพชุมชน หมายถึง การจัดการความเสี่ยงด้านสุขภาพในครัวเรือน ความเสี่ยงในการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาในการรักษาภายในครัวเรือนและชุมชน และการเข้าถึงระบบสุขภาพชุมชนพื้นฐานภายใต้การบริการของภาครัฐ ลดความเสี่ยงในค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของครัวเรือน โดยอาศัยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ก่อนเข้าสู่ระบบบริการของภาครัฐ บนพื้นที่ร่วมกันระหว่างหน่วยบริการระดับปฐมภูมิของภาครัฐและความร่วมมือของชุมชน

4.การจัดการศึกษาที่เป็นธรรม หมายถึง การจัดการศึกษาที่มีกลไกการศึกษาในระดับพื้นที่ทั้งในระดับก่อนวัยเรียน ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยเน้นการจัดการศึกษาบนฐานของท้องถิ่น และจัดการศึกษาในพื้นที่เป็นหลัก โดยสานเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา เน้นปฏิบัติการการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ภายใต้เป้าหมายทั้ง 4 เรื่อง เป็นการจัดการร่วมเชิงพื้นที่ และใช้ระบบข้อมูลเป็นฐาน ฉะนั้นการสร้างเงื่อนไขในการนำไปสู่การพัฒนานโยบายเชิงพื้นที่ในระดับท้องถิ่น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด ได้มีการพัฒนากลไกการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในรูปแบบ ศูนย์ประสานงานเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน โดยทางองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นแม่สวดได้มีการออกข้อบัญญัติรองรับศูนย์ฯ ปี 2565 เนื่องด้วยทางสำนักงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งอยู่บริเวณอำเภอสบเมย การให้บริการไม่ทั่วถึง ทำให้ศูนย์ฯ มีบทบาทสำคัญในการเป็น อบรมส่วนหน้าในการจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่

สรุป

จากรูปแบบและกลไกการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน นับว่าเป็นการจัดการแก้ไขปัญหาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในการออกแบบและกำหนดรูปแบบและการพัฒนากลไกให้มีพื้นที่จัดการร่วมที่สอดคล้องกับหลักการของการกระอำนาจของท้องถิ่น และใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการยกระดับผ่านนโยบายในระดับท้องถิ่น ดังนี้

1.การจัดการข้อมูลความรู้ในการยกระดับครัวเรือนที่หลุดพ้น เน้นการจัดการร่วม กันพร้อมๆ กับการเสริมศักยภาพกลไกในระดับครัวเรือน

2.การพัฒนากระบวนการจัดการการเข้าถึงระบบการเงินชุมชน บนฐานของการจัดการอาชีพเชื่อมโยงกับการจัดการเศรษฐกิจภายใน โดยจัดตั้งและพัฒนารูปแบบสถาบันการเงินชุมชนภายใต้ความซับซ้อนของระบบทุนภายในและภายนอก

3.การเปิดพื้นที่ตลาดร่วมระหว่างชุมชน และเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนเป็นผู้จัดการในรูปแบบของธุรกิจสีเขียว ทั้งการจัดการผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรกับตลาดภายนอก

ทำให้เห็นถึงนวัตกรรมเชิงระบบกับการยกระดับจากการปฏิบัติการในการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ของการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรม ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่บนความหลากหลายและมีปัจจัยแบบแผนทางวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขสร้างและพัฒนา ทำให้เห็นถึงรูปแบบการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม การนำเข้าความรู้จากภายนอก โดยเฉพาะการพัฒนาฐานเศรษฐกิจจากต้นทุนความหลากหลายทางธรรมชาติ และ ต้นทุนทางสังคม ทำให้เห็นว่าเป็นช่องทางที่นำไปสู่กระบวนการที่ต่อเนื่องในการลดข้อจำกัดในเชิงนโยบายและกฎหมาย บนเงื่อนไขการจัดการภายในชุมชน ฉะนั้น การจัดตั้งศูนย์ประสานงานฯ ต้องยกระดับการจัดการสู่การเป็นหน่วยจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นนวัตกรรมเชิงระบบ ทำหน้าที่ในการหนุนเสริมให้เกิดชุมชนปฏิบัติการในการจัดการร่วมทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่ม/องค์กรชุมชน มีบทบาทร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง และการสานเครือข่ายภายในบนฐานของการใช้พื้นที่เป็นฐานของการจัดการร่วม และเชื่อมโยงการพัฒนาภาคีหุ้นส่วนการพัฒนา

ฉะนั้นการพัฒนานวัตกรรมเชิงระบบการแก้ไขปัญหาความยากจน ต้องเชื่อมโยงในเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ผ่านการพัฒนาต้นทุนเชิงพื้นที่ ในบริบททางนิเวศวัฒนธรรม

ในการพัฒนานวัตกรรมเชิงระบบ ของการพัฒนากลไกเชิงพื้นที่ ที่ผ่านบทเรียนการแก้ไขปัญหาในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน นำมาสู่การกำหนดเป้าหมายของพื้นที่ตำบลแม่สวดในเขตนิเวศวัฒนธรรม (น้ำเงา) กล่าว คือ ชีตความสามารถของกลไกที่เกิดขึ้นมีความสามารถที่จัดการการพัฒนาทั้ง สังคม สิ่งแวดล้อม ที่เอื้อต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรม นั่นคือการนำเข้าสู่การแก้ไขปัญหาและเชื่อมโยงเชิงนโยบาย จำต้องยกระดับสู่การพัฒนาเป็นนวัตกรรมเชิงระบบในการพัฒนาเชิงพื้นที่ คือ

- 1.เอื้ออำนวยให้ในระดับครัวเรือนได้เข้าถึงสิทธิและบริการของภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเสริมความมั่นคงในการใช้ชีวิต
- 2.เพิ่มประเด็นการทำงานหรือวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเงื่อนไขด้านการเข้าถึงสิทธิและบริการ
- 3.การลดอคติ – ช่องว่าง การเพิ่มโอกาสและศักยภาพ
- 4.สร้างหรือพัฒนาอุปกรณ์/เครื่องมือใหม่ที่เอื้อและเหมาะสม พัฒนาเครื่องมือทางสังคม (Social support) เพื่อเกื้อหนุนกลุ่มคนเปราะบาง ครัวเรือนยากจน รวมถึงคนด้อยโอกาส ในมิติต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- 1.1 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนการฐานข้อมูลที่เน้นมิติทางนิเวศวัฒนธรรม
- 1.2 การเป็นพื้นที่กลางขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการเปิดพื้นที่การจัดการร่วม ต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก และการประสานทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน
- 1.3 พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดตั้งกลไกการพัฒนาเชิงพื้นที่ และสร้างเงื่อนไขให้เกิดภาคีหุ้นส่วนการพัฒนา และประสานให้เกิดทำงานร่วมในรูปแบบเครือข่ายทางสังคม ในรูปแบบกลไกคู่ขนานกับภาครัฐโดยมีระบบข้อมูลกลางที่ใช้ร่วมกันในการวางแผนการพัฒนาและกลไกการประเมินผลภายในของความสำเร็จและจุดอ่อนของการพัฒนาตามนโยบายของท้องถิ่นในการพัฒนาเชิงพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 การปรับตัวของสภาองค์กรชุมชนที่เหมาะสมในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน
- 2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากลไกการจัดการร่วมและโครงสร้างการบริหารขององค์กรชุมชน โดยใช้พื้นที่เป็นฐานในสถานการณ์ปรับตัวของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- 2.1 รูปแบบการพัฒนากลไกคู่ขนานในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนภายใต้ต้นนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น
- 2.2 นวัตกรรมเชิงระบบในการยกระดับโครงสร้างการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนเชิงสถาบันโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน
- 2.3 รูปแบบของนวัตกรรมเชิงระบบในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนในการลดข้อจำกัดเชิงนโยบายและกฎหมายที่ส่งผลต่อความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.4 การเข้าถึงสิทธิอันชอบธรรมในการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนภายใต้การจัดการร่วมบนการพัฒนากระบวนฐานข้อมูลในเชิงพื้นที่

2.5 การสร้างหรือพัฒนากระบวนการบริหารการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยเครื่องมือทางสังคม (Social support) ให้เกื้อหนุนต่อกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบ คนด้อยโอกาส ในมิติต่าง ๆ ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา บุญชัย. (2566). นิเวศวัฒนธรรม จามานุษยวิทยานิเวศสู่ขบวนการเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมไทย. ค้นเมื่อ 12 มกราคม 2566, จาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/517>
- กิตติ สัจจาวัฒนา. (2560). งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ รูปแบบงานวิจัยใหม่ที่ท้าทายกระบวนการวิจัยของประเทศไทย (บทความรับเชิญ). ใน ชิตณรงค์ ศิริสถิตกุล (บ.ก.), การวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. (น.3 -7) นครศรีธรรมราช: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ทรงศักดิ์ ปัญญา. (2566). การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน : ระยะที่ 3 (รายงานผลการวิจัย). วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน สถาบันวิทยาลัยชุมชน.กองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วย บพท.
- ภิรมย์พร ไชยยนต์. (2557). การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่น: ศักยภาพการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในระดับจังหวัด (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). การศึกษาสังคมไทยผ่าน “ภูมิวัฒนธรรม”. ค้นเมื่อ 12 มกราคม 2566, จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=84>
- สำนักงานสภาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ. (2562). ดัชนีความก้าวหน้าของคน ปี 2562. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สภาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ.